

5. Miten *rakkaus* syntyi?

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

 Kielibuusti
Språkboost

Rakkaus-tyyppinen nomini kertoo kielen historiasta

nominatiivi	<i>rakkaus</i>
genetiivi	<i>rakkauden</i>
partitiivi	<i>rakkautta</i>
essiivi	<i>rakkautena</i>

Sanalla on neljä erilaista vartaloa: nominatiivissa oma, genetiivissä heikkoasteinen vokaalivartalo, partitiivissa vahva-asteinen konsonanttivartalo ja essiivissä vahva-asteinen vokaalivartalo.

Rakkaus-tyyppin nominit

Johtimella *-Us* : *-Ute-* muodostetaan adjektiiveista substantiiveja ja saadaan ominaisuudennimiä, esim. *uusi* → *uutuus*, *kaunis* → *kauneus*, *paha* → *pahuus*, *vapaa* → *vapaus*, jne.

Samalla johtimella on mahdollista muodostaa myös substantiiveista uusia substantiiveja, esim.

orja → *orjuus*, *tyttö* → *tyttöys*, *poika* → *poikuus*, *koira* → *koiruus*,...

Kyseessä on itämerensuomalais-saamelainen johdostyyppi.

Tämä on ihan parhautta!

Johdin *-Us* : *-Ute-* on kieliopillistunut substantiivista *vuosi*

Rakkaus, kuten muutkin samalla johtimella muodostetut substantiivit, taipuu kuten *vuosi*-sana, ja paljastaa samalla johtimen alkuperän.

Johdin on käytössä itämerensuomessa ja saamelaiskielissä. Se esiintyy esim. pohjoissaamen vastineessa *ráhkesvuoh*ta ‘rakkaus’, jossa johtimen alkuperä on läpinäkyvämpi.

Johtimessa näkyy samantyyppinen kehitys, kuin *vuosi*-sanassa ja muissa vanhoissa *-si*-loppuisissa sanoissa. Niissä nominatiivissa on syntynyt **ti*-sekvenssi, joka on muuttunut **ti* > *si*. Foneemi *i* esiintyy vain sananloppuisessa asemassa ja muualla vartalo on e-llinen, jolloin **t* > *s* muutos jää muualla toteutumatta.

**rakkaute* > *rakkauti* > *rakkausi* > *rakkaus*

Juuri *rakkaus*-sana ei ehkä ole ollut olemassa vielä silloin, kun **ti* > *si* muutos oli produktiivinen. Johdin on kuitenkin käynyt läpi kyseiset äänne muutokset.

Aikaan viittaava sana kieliopillistuu johtimeksi

Sanalla *vuosi* on vastineita kaukaisissa sukukielissäkin, suomalais-ugrilaiseen kantakieleen on rekonstruoitu muoto * $\bar{o}de$. Johtimeksi se on kieliopillistunut itämerensuomessa ja saamelaiskielissä, kun taas esim. mordvalaiskielissä sana ‘päivä’ on saanut vastaavan funktion.

sm *hyvyys*

saN *buorrevuohta* ← *buorre* ‘hyvä’, *vuolta* ‘vuosi’

ersämordva *paroči* ← *paro* ‘hyvä’, *či* ‘päivä’

(pohjoissaamen *buorre* ja ersämordvan *paro* -sanojen vastine suomessa on **para*, esiintyy muodoissa *parempi*, *paras*, *parantua*)

Kokouksia ja sormuksia

Suomessa on myös *kokous*-tyypin substantiiveja, joissa esiintyy toinen, alkuperältään erilainen johdin. Tämänkin johtimen alkuperäinen muoto (*-kse-) löytyy tarkastelemalla essiiviä (*kokou**k**senä*).

Tällä johtimella tehdään verbeistä substantiiveja:

laitos : *laitokse-* ← *laittaa*, *otos* : *otokse-* ← *ottaa*, *leikkaus* : *leikkaukse-* ← *leikata*

Johdin on vanha, se esiintyy myös esim. sanassa *sormus* : *sormukse-*. Sama johdin löytyy mordvalaiskielissä, ersä *sur* ‘sormi’, *surks* ‘sormus’.

Nominatiivissa tavunloppuinen konsonanttiyhtymä (-ks) ei ole suomeen sopinut, joten *k* on tippunut *s*:n edeltä pois:

**sormukse* > **sormuksi* > **sormuks* > *sormus*

Tykätä-verbissäkin näkyy **ti* > *si* -muutos

Tykätä-verbi on nuorehko laina, ja kuten usein uudet lainaverbit, se mukautuu verbityyppiin 4. Tässä verbityypissä imperfektissä esiintyy ennen imperfektin *i*-tunnusta aina *-s-*. Kielenoppimisen kannalta onkin helpointa hahmottaa nelostyypissä imperfektin tunnuksiksi *-si*. Senkin taustalla on muutos **-ti* > *-si*.

Verbityypissä 4 verbivartaloon on kuulunut *-t*-johdin. Infinitiivin tunnus on ollut **-tAk*. Kielenoppimisen kannalta on helpompi ajatella nykyiseksi infinitiivin tunnuksiksi **-tA*, vaikka *-t-* onkin astevaihtelun kautta syntynyt geminaatasta *-tt-*, joka koostuu verbivartalon aineksesta *-t-* sekä infinitiivin suffiksista *-t-* aineksestä. Se, että *-t-* kuuluu verbivartaloon, näkyy myös monikon toisen persoonan imperatiiveissa, esim. *tykät**t**kää*, *maat**t**kaa*.

Esim. *maata*-verbin kehitys

**makattak* > **mayattak* > **maattak* > **maatak* > *maata*

Tekijät:
Rigina Ajanki
Emmi Pollari
Otto Vahtola

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

 Kielibuusti
Språkboost

